Omaishoitajaliitto ry / Sari Tervonen
20.5.2021

Asia: Asia: HE 66/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työeläkelakien ja kansaneläkelain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Omaishoitajaliitto korostaa, että perhe-eläkeuudistuksessa suunniteltu leskeneläkkeen ajallinen rajaaminen köyhdyttäisi kohtuuttomasti pienituloisia omaishoitajia tilanteessa, jossa käytännössä perheen tuloista vastannut puoliso menehtyy. Omaishoitajaliiton näkemyksen mukaan esityksen taustaselvitys ei tunnista kaikkia taustatekijöitä, joita pitäisi ottaa huomioon tässä uudistuksessa. Vaikka perherakennemuutoksia on kattavasti arvioitu taustassa, puuttuu sieltä kokonaan se ulottuvuus, että perheet kantavat nyt ja tulevaisuudessa valtaosan hoivavastuista. Tämä kytkeytyy osassa omaishoito- ja läheisvastuutilanteita omaishoitajaksi ryhtyvän henkilön ottamaan sosiaali- ja eläketurvaansa koskevaan riskiin, ja leskeneläkkeen leikkaukset edelleen kasvattaisivat riskiä.

Uudistus rankaisee tulevaisuudessa vuonna 1975 ja sen jälkeen syntyneitä henkilöitä, jotka ovat joutuneet tekemään katkonaista tai osa-aikaista työuraa tai jopa jättäytymään kokonaan pois ansiotyöstä sitovan hoivavastuun vuoksi. Puolison menehtyessä tällaisissa tilanteissa leskeneläke on ehkäissyt köyhyyttä ja syrjäytymistä. Hoivavastuun ottaa useammin nainen. Siksi uudistus heikentäisi naisten ennestään miehiä heikompaa taloudellista tasa-arvoa. Vaikka naisten työurat ovat lisääntyneet ja lisääntyvät edelleen, kuten myös uudistuksen taustassa kuvataan, joutuu jatkossakin osa naisista (tai miehistä) tilanteeseen, jossa he ottavat riskin hoivavastuusta, koska muita vaihtoehtoja ei ole: palveluita hoidettavalleen ei saa tai ne eivät vastaa tarvetta eikä ansiotyön ja omaishoidon yhteensovittamien käytännössä onnistu.

Vaikka uudistuksen taustassa todetaan, että jatkossa leskeneläkkeellä olevien taloudellinen turva olisi leskeneläkkeen päättymisen jälkeen yhteiskunnan muiden sosiaaliturvajärjestelmien varassa, samalla tavoin kuin niiden henkilöiden, jotka eivät ole perhe-eläketurvan piirissä, on muistettava, että sosiaaliturvajärjestelmän mukainen turva on riittämätön ja johtaa usein köyhyyteen. Tällä hetkellä perhe-eläkkeen piirissä on arviomme mukaan tuhansia entisiä omaishoitajia ja oletamme, että jatkossakin heidän määränsä pysyisi vähintäänkin samana.

Omaishoitajaliitto esittää, kuten jo lakiesitystä koskevassa lausunnossaan, että leskeneläkkeen rajauksesta luovutaan kokonaan kunnan kanssa sopimuksen tehneiden omaishoitajien (ns. sopimusomaishoitajien) kohdalla tai sopimusomaishoitajien kohdalla osittain niin, että leskeneläkettä maksetaan niin, että maksuaikaa pidennetään kymmenen vuoden lisäksi yhtä pitkällä ajalla kuin leski on ollut sopimusomaishoitajana.

Lopuksi Omaishoitajaliitto haluaa tuoda esiin, että tässä uudistuksessa on esimerkki politiikkatoimista, joissa ei tunnisteta omaishoidon kysymystä. Omaishoito liittyy paitsi hoivan haasteeseen, myös työmarkkinatoimintaan sekä sosiaali- ja eläketurvan riittävyyteen. Yhteiskuntapolitiikassa tulee luoda ratkaisuja, joissa hoivavastuuta ottaville tarjotaan elämänkaarellaan mahdollisuus läheisvastuuseen/omaishoitoon ja niin, että henkilölle ei aiheudu inhimillisestä, ja koko yhteiskuntaa hyödyttävästä, ratkaisustaan kohtuutonta taloudellista taakkaa. Mahdollisuus vastata perheiden hoivavastuista, lasten tai muiden perheenjäsenten kohdalla ilman kohtuuttomia taloudellisia seurauksia, lisää työntekijän hyvinvointia ja palautuu tuottavuuteen sekä työssä jaksamiseen pitkällä aikavälillä. Ikääntymiskehitys edellyttää politiikkaa, joka vahvistaa omaishoidon kannustavuutta. Nyt esitetty leskeneläkkeen rajaus todennäköisesti vähentää omaisten kiinnostusta ottaa hoivavastuuta läheisistään ja siten lisää raskaamman ja selvästi kalliimman kodin ulkopuolisen hoidon tarvetta.

Liite: Omaishoitajaliiton lausunto uudistusesitykseen lausuntokierroksella 11/2020.

Liite

Omaishoitajaliiton lausunto esitykseen lausuntovaiheessa 11/2020

Asia: Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi työeläkelakien ja kansaneläkelain muuttamisesta (perhe-eläke)

Omaishoitajaliitto vastustaa leskeneläkkeen rajausta 10 vuoteen koskien vuoden 1975 jälkeen syntyneitä henkilöitä.

Omaishoitajaliitto pitää hyvänä esityksen ehdotuksia siitä, että leskeneläkettä maksettaisiin tietyin edellytyksin myös edunjättäjän kanssa yhteistaloudessa avioliittoa solmimatta asuneelle puolisolle sekä että lapseneläkkeen päättymisikärajaa nostettaisiin.

Taustaa

Perhe-eläkkeet muodostavat vain pienen osan eläkemenojen kokonaisuudesta (6 %). Perhe-eläkettä maksettiin työeläkejärjestelmästä 256 000 leskelle vuonna 2015. Näin ollen väestöstämme tätä eläkettä saa 4,7 prosenttia. Tulevaisuudessa määrä pysynee samana, joten runsas neljännesmiljoonaa tulevaa leskeneläkeläistä joutuisi leikkauksen kohteeksi, jos leskeneläkkeen maksu rajoitetaan kymmeneen vuoteen. Uusia leskeneläkkeitä laitetaan maksuun vuosittain noin 13 000 kappaletta. Niiden saajista noin 80 prosenttia on naisia. Leskeneläke oli keskimäärin 532 euroa vuonna 2015. Summa on merkittävä monille pienituloisille.

Omaishoitajat ja leskeneläke

Suomessa pääasiallisessa auttamisvastuussa läheisestään on noin 350 000 henkilöä (Vilkko ym. THL 2014). Suunniteltu leskeneläkkeen leikkaus kohdistuisi erityisen ankarasti puoliso-omaishoitajiin, joista lähes 70 prosenttia on naisia (Linnosmaa ym. 2014). Puoliso-omaishoito on yleistä: sopimusomaishoitotilanteista puolisoaan hoitavia on arviolta 60 prosenttia (THL:n tutkimus/Ompe-raportti, STM 2018).

Perhe-eläkettä saavista leskistä entisiä puoliso-omaishoitajia on tuhansia henkilöitä. Tulevaisuudessa luku pysynee vähintäänkin samana puoliso-omaishoidon edelleen yleistyessä. Monet työikäiset henkilöt joutuvat olemaan usein pois töistä tai siirtymään osa-aikaiseksi työntekijäksi läheisensä hoidon vuoksi. Osa joutuu jäämään kokonaan pois töistä. Nämä tilanteet heikentävät omaishoitajina toimineiden ja toimivien taloudellista toimeentuloa pitkällä aikavälillä (vaikeuksia sijoittua uudelleen työmarkkinoilla, eläkekertymän ja muun sosiaaliturvan heikentyminen).

Monet työikäiset puoliso-omaishoitajat vastaavat läheisensä hoivasta päätoimisesti ilman muita tuloja kuin omaishoidosta maksettava pieni omaishoidon tuen palkkio (keskimäärin 440 euroa brutto/kk): työttömyyskorvaus on evätty omaishoidon sitovuuden vuoksi. Osalla eläkkeellä olevista omaishoitajista on vain pieni eläke vaatimattoman omaishoidon tuen palkkion ohella. Leskeneläke on ollut keskeinen toimeentulon lähde puolison menehtyessä. Tällaisissa tilanteissa olisi kohtuutonta, että puolison kuoleman jälkeen leskeneläkettä maksettaisiin vain 10 vuotta.

Leskeneläkkeen leikkauksen seurauksista

Leskeneläkkeeseen kohdistuvat leikkaukset lisäisivät eläkeläisköyhyyttä ja sukupuolten epätasa-arvoa. Esityksessä nostetaan esiin esimerkiksi seuraavaa: ”Elinkaarinäkökulmasta leskeneläkkeen määräaikaistamisen vaikutus on suurin nuoremmalla iällä leskeksi jääneillä. Esimerkiksi vuonna 2018 leskeksi jääneistä alle 50-vuotiaita oli kolme prosenttia. Tämän ryhmän elinkaaren aikana saama leskeneläke pienenisi merkittävästi leskeneläkkeen määräaikaistamisen seurauksena.”

Demokratia kärsisi, koska sopimuksen mukaiset heikennykset koskisivat voimakkaasti niitä ryhmiä, joilla ei ole ollut sijaa neuvottelupöydässä. Esityksen nykytilan arvioinnissa ei esitetä mitään omaishoidosta (puhutaan vain lastenhoidosta). Hyvää hallintoa rikotaan myös riittämättömissä vaikuttavuusarvioinneissa ennen esityksen antamista. Olennaista olisi myös arvioida köyhyysvaikutusten seurauksia käytännössä, mitkä kohdistuvat erityisesti naisiin.

Omaishoitajaliitto esittää, että

1) Ensisijaisesti leskeneläkkeen rajauksesta luovutaan tai toissijaisesti luovutaan osittain.

Sopimusomaishoitajien kohdalla säädös ei tulisi voimaan tai kymmentä leskeneläkevuotta pidennetään yhtä pitkällä ajalla kuin leski on ollut sopimusomaishoitajana.

Omaishoitajien (myös ei sopimuksellisten) edellytyksiä ryhtyä omaishoitoon tulee edistää, erityisesti taloudellisesti. Myös sosiaali- ja eläketurvajärjestelmämme on tässä tärkeässä roolissa. Leskeneläkkeen ehdotettu leikkaus sopisi huonosti laajempaan omaishoidon edistämisen strategiaan. On ehkä haluttu auttaa lapsia opiskelussa, mutta sen vastapainona puoliso-omaishoitajia ei tule syöstä köyhyyteen ja toimeentulotuen varaan elämänsä viimeisessä vaiheessa.

2) Vaikuttavuusarvioinnit leskeneläkkeen rajauksen vaikutuksista tehdään kattavammin koskien leskien köyhtymistä, ennen kuin esitys etenee.

Helsingissä 4.11.2020

Sari Raassina
puheenjohtaja

Sari-Minna Tervonen
toiminnanjohtaja